

SEWERYN KUKUŁA
*Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa
w Puławach*

UPOWSZECHNIANIE DOBRYCH PRAKTYK ROLNICZYCH W POLSCE WARUNKIEM ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

1. Wstęp

W dniach 3-4 czerwca 1998 r., w IUNG w Puławach odbyła się konferencja naukowa pt. „Dobre praktyki w produkcji rolniczej”. Jej celem było przedstawienie agrotechnicznych, środowiskowych i ekonomicznych kryteriów stanowiących podstawę Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej (DPR). Kodeks ten stanowi zbiór zasad racjonalnego gospodarowania, uwzględniającego wymagania ochrony środowiska naturalnego, którym włada w dużej części rolnictwo. Dobór tematu konferencji zbiegł się z rozpoczęciem przez Polskę negocjacji o przystąpieniu do Unii Europejskiej. Należy podkreślić, że opracowanie Kodeksu DPR jest wypełnieniem zaleceń Dyrektywy Azotanowej, wydanej przez Radę Wspólnot Europejskich. Jednocześnie jest ono wypełnieniem zobowiązań Polski wynikających z udziału w Komisji Ochrony Środowiska Morza Bałtyckiego, która działa w ramach Konwencji Helsińskiej HELCOM.

Ranga tematyki jest więc ogromna. Problemem jest natomiast upowszechnienie Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej oraz kształtowanie świadomości, że jest to jeden z warunków urzeczywistnienia koncepcji rozwoju zrównoważonego, którą realizują kraje UE. Polska także musi tę koncepcję respektować.

Podczas konferencji zaprezentowano projekt pierwszego polskiego Kodeksu DPR i poddano go ocenie. Dyskusja, zdaniem organizatorów konferencji, powinna była wskazać przedsięwzięcia konieczne dla jego upowszechnienia wśród służb doradztwa rolniczego i rolników.

2. Podstawowe zasady upowszechniania dobrej praktyki rolniczej

Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej jest pojęciem bardzo szerokim i stale otwartym (1). Istota kodeksu polega przede wszystkim na tym, że pomaga on

stosować i wykorzystywać środki produkcji w sposób efektywny, gwarantujący otrzymanie optymalnego i dobrego pod względem jakości produktu, przy minimalnym skażeniu środowiska (1, 3). Upowszechnianie kodeksu jest jednym z warunków realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego w naszym kraju.

Celem opracowania jest wskazanie podstawowych zasad upowszechniania i wdrażania dobrych praktyk rolniczych (DPR) w Polsce.

Duża różnorodność rolnictwa w regionach i gospodarstwach oraz zróżnicowanie intensywności produkcji decydują o konieczności podejmowania różnych, wielowariantowych działań (2). Muszą być one osadzone w realiach polskiego rolnictwa, a jednocześnie konfrontowane z możliwościami finansowymi polskiej gospodarki (3). Upowszechnianie dobrych praktyk rolniczych wymaga rozłożenia zadań w czasie oraz prowadzenia działań na dużą skalę wśród społeczności wiejskiej, w szerokim rozumieniu. Wynika to między innymi z niskiego poziomu świadomości i wiedzy ekologicznej wśród ludności wiejskiej. Upowszechnianie DPR wymaga przede wszystkim przedsięwzięć w sferze edukacji, które są trudno wymierne i wiążą się z inwestycjami. Realizacja dobrych praktyk rolniczych sprowadzać się powinna do oddziaływania na wszystkie grupy mieszkańców wsi, nie tylko samych rolników. Przede wszystkim należy położyć duży nacisk na problemy ekologii i ekorozwoju w programach szkolnych. Edukację ekologiczną ściśle powiązaną z Kodeksem DPR należy rozpoczynać już od najmłodszych grup uczniów, kształtując ich postawy i ucząc oceny w kategoriach jakościowych i etycznych. Wyjaśnienie skutków jakie powoduje płukanie opryskiwacza w rzece czy jeziorze może być istotnym elementem edukacji i wartościowania w kategoriach ekologicznych. Pozwoli też na zrozumienie problematyki trwałości agroekosystemów. Różnego rodzaju konkursy, olimpiady wiedzy ekologicznej mogą być ważnymi elementami realizacji programów upowszechnienia DPR. Ich zakres powinien się rozszerzać i wzbogacać.

Drugą formą upowszechniania DPR powinny być działania na szczeblu sołectw i wsi. Działania takie są aktualnie podejmowane w całym kraju. Należy jednak pamiętać, że powinny mieć one charakter ciągły. Mogą to być np. konkursy na zagospodarowanie otoczenia rolnictwa, wyróżnianie najlepiej zagospodarowanych obejść. W ostatnich latach dokonał się znaczny postęp w tej dziedzinie, jednak zaniedbania są jeszcze ogromne. Widoczne jest też duże zróżnicowanie gospodarstw, nawet w obrębie tej samej wsi. Inne formy upowszechniania DPR to działalność służb doradczych pracujących w rolnictwie i środków masowego przekazu. Ważne miejsce w systemie upowszechniania powinna zajmować działalność szkoleniowa ODR. Upowszechniać należałoby konkretne wzorce, modele, unikając haseł o charakterze propagandowym. Społeczność wiejska pozytywnie ocenia i akceptuje wzory istniejące, możliwe do obejrzenia, np. ładnie urządzone obejście, ekologiczna oczyszczalnia zagrodowa. Dużą rolę mogą tu odgrywać ODR propagując przykłady z regionu swego działania. Ich

dotychczasową działalność w tym zakresie ocenić należy pozytywnie. Wyznacznikiem tempa upowszechniania DPR będzie sytuacja ekonomiczna gospodarstw i szerzej rolnictwa jako działu gospodarki narodowej. Efekty upowszechniania kodeksu DPR będą zależały od osiągnięcia przez producentów niezależności ekonomicznej i utożsamiania działań z przyjaznym środowisku systemem produkcji rolnej. Powszechnie uważa się, że o wyborze systemu produkcji i związanych z nim technologii decyduje indywidualnie każdy rolnik. Jednak o jego decyzjach przesądzą także motywacje, które nie zależą tylko od rolnika, lecz wynikają z długofalowej polityki rolnej państwa. **Opracowane w krajach o rozwiniętym rolnictwie zasady DPR nie mogą być przenoszone do praktyki w sposób bezkrytyczny, bez uwzględniania produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa w kraju, regionie lub gospodarstwie.**

Konieczne jest także wsparcie ze strony nauki rolniczej. Placówki naukowe powinny wprowadzać do swych programów badawczo-wdrożeniowych odpowiednie tematy badawcze. Zadaniem nauki rolniczej jest bowiem opracowywanie technologicznych innowacji, zgodnych z DPR, w połączeniu z regulacjami prawnymi i polityką rolną, ograniczającymi zanieczyszczenie środowiska i chroniącymi jego potencjał produkcyjny. Problematyka ta zajmuje dużo miejsca w programie działalności badawczo-wdrożeniowej IUNG i innych jednostek badawczo-rozwojowych, dążących do wypracowania i zweryfikowania zasad dobrych praktyk rolniczych.

Wdrażanie zasad DPR to przede wszystkim zadanie dla doradców. Ich praca dotyczy konkretnych gospodarstw. Muszą więc posiadać oni dużą wiedzę i zrozumienie współdziałań między czynnikami produkcji, aby móc zbudować spójny system gospodarowania w określonych warunkach i pogłębiać znajomość DPR wśród rolników.

Działalność edukacyjna powinna więc sprowadzać się do propagowania podstawowych zasad DPR oraz ukazywania rolnictwa jako niezwykle złożonego i skomplikowanego systemu. Program upowszechniania DPR wśród rolników nie może być realizowany w taki sam sposób we wszystkich regionach, zróżnicowanych pod względem intensywności rolnictwa i poziomu kultury rolnej.

Generalnie jednak, realizacja programu upowszechniania zasad DPR, w sferze edukacyjnej, powinna obejmować trzy integralnie powiązane części tj.:

- opracowanie instrukcji upowszechnieniowych obejmujących całe gospodarstwo (wszystkie gałęzie produkcji);
- prowadzenie w ODR szkoleń, mających na celu ukazywanie wagi problemu DPR i jego złożoności;
- organizację seminariów terenowych połączonych ze zwiedzaniem gospodarstw stosujących integrowany system gospodarowania oparty na DPR.

Natomiast w sferze działań praktycznych, wspieranych (lub wymagających wspierania) decyzjami administracyjnymi należy inspirować przedsięwzięcia umożliwiające przestrzeganie tzw. minimum ekologicznego. Działania te powinny zmierzać do likwidacji zaniedbań i tworzenia infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich. Obok budowy wodociągów, kanalizacji itp. kwestią podstawową powinno być utworzenie w każdym województwie kilku stacji diagnostyczno-remontowych opryskiwaczy rolniczych. Celowe wydaje się też wspieranie programu doskonalenia sposobów przechowywania pestycydów oraz obornika i gnojowicy, a także budowy szczelnych silosów kiszonkowych. Kolejna grupa działań to stworzenie warunków do poprawy stanu sanitarnego obszarów wiejskich (2). Sprawą pierwszoplanową w sferze produkcji powinno być doprowadzenie do odkwaszenia gleb Polski i poprawy ich zasobności w składniki pokarmowe. W krajach zachodnich, o rozwiniętym rolnictwie wdrażanie DPR oznacza z reguły obniżenie intensywności produkcji rolnej (4). W warunkach Polski wdrażanie DPR często powinno się wiązać z intensyfikacją produkcji, między innymi poprzez stosowanie, określonych na podstawie bilansów, dawek nawozów mineralnych, zmiany w strukturze zasiewów oraz dostosowanie obsady inwentarza do potrzeb nawożenia organicznego.

3. Etapy upowszechniania DPR w Polsce

W krajach o rozwiniętym rolnictwie podstawowe zasady Kodeksu DPR są wprowadzane administracyjnie. Niektóre z nich są też wspierane subwencjami państwowymi np. wypłacanymi z tytułu wyłączania gruntów z produkcji rolnej.

W Polsce upowszechnianie programu DPR będzie miało charakter długofalowy. W procesie tym należy przewidywać trzy etapy.

W etapie I przewiduje się prowadzenie szerokiej działalności upowszechnieniowo-szkoleniowej ukierunkowanej na pogłębienie znajomości zasad dobrych praktyk rolniczych. Prowadzone będą prace legislacyjne, zmierzające do objęcia zasadami DPR kolejnych ich elementów, z wyjątkiem ochrony roślin. W okresie tym, efektem funkcjonowania monitoringu będą opracowywane roczne raporty o stanie skażenia środowiska. Wdrażane będą stopniowo niektóre postanowienia ustawy przyjaznej środowisku, za jaką uważana jest Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o ochronie roślin uprawnych (Dz.U. Nr 90, poz. 446), między innymi wydawania koncesji na konfekcjonowanie i obrót środkami ochrony roślin. Przepis (art. 36) dotyczący kontroli sprzętu do ochrony roślin, przez wyspecjalizowane jednostki organizacyjne, wejdzie w życie z dniem 1 stycznia 1999 roku. Zostanie również opracowana lista substancji, których w polskiej ochronie roślin w ogóle nie będzie można stosować.

W etapie II zakłada się wprowadzenie minimum ekologicznego, stanowiącego instrument proekologicznej interwencji państwa. Minimum to obejmować będzie działania w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, które tworzyć będą zręby systemu DPR. W okresie tym zostanie wdrożone powszechne wapnowanie gleb kwaśnych. Upowszechniona zostanie kanalizacja na obszarach wiejskich; zagrodowa z systemem oczyszczalni indywidualnych i zbiorowa we wsiach o zabudowie zwartej. Zostaną też zlikwidowane zaniedbania w zakresie infrastruktury wsi i gospodarstw. Działalność edukacyjna pozwoli na upowszechnienie minimum ekologicznego.

Etap III charakteryzował się będzie powszechnością prowadzenia produkcji rolnej według zasad dobrej praktyki rolniczej. Będzie to konsekwencją prac przygotowawczych, podejmowanych w etapach wcześniejszych. Dopiero w tym etapie nieprzestrzeganie minimum ekologicznego wiązałoby się z sankcjami karnymi. Głównym systemem gospodarowania będzie rolnictwo integrowane.

Oczywiście scenariusze upowszechniania Kodeksu DPR mogą być inne. Z pewnością jednak problem upowszechniania Kodeksu DPR nie może być lekceważony.

4. Podsumowanie

Kodeks Dobrych Praktyk Rolniczych jako kompendium wiedzy może spełniać swoją rolę w sposób pełny dopiero po dłuższym okresie przygotowawczym, po stworzeniu odpowiedniego klimatu do jego realizacji. Jego wdrażanie wymaga podejścia etapowego.

Zasady dobrej praktyki rolniczej wymagają stałej weryfikacji związanej z postępowaniem naukowo-technicznym. Niektóre z istniejących wytycznych będą eliminowane w związku z wprowadzaniem nowych środków ochrony roślin. W miarę pogłębiania wiedzy dotyczącej współdziałań między czynnikami w produkcji rolnej będą wprowadzane nowe, szczegółowe wytyczne. Dynamiczny charakter Kodeksu DPR, przy zachowaniu pryncypiów generalnych, będzie polegał na zmianach relacji między zakazami, nakazami i zaleceniami.

Zasady dobrych praktyk rolniczych powinny obejmować wszystkie ogniwa produkcji żywności; od pola aż na stół konsumenta.

Wdrażanie DPR powinno być wspierane środkami finansowymi, w formie projektów celowych, grantów czy dofinansowania prac upowszechnieniowych.

LITERATURA

1. Duer I., Fotyma M.: Zasady dobrej praktyki rolniczej. Biuletyn informacyjny IUNG, nr 2, 1995.
2. Michna W.: Proekologiczne zorientowanie polityki rolnej w Polsce na przełomie XX i XXI wieku (synteza). IERiGŻ Warszawa, 1993.
3. Woś A.: Rolnictwo zrównoważone „Sustainable Agriculture”. Zagadnienia Ekonomiki Rolnictwa, 1-3, 1992, s. 9-21.
4. Praca zespołowa: Agriculture Scientific basis for codes of good agricultural practice, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1993.